

Inge Kleivan og nogle litterære oversættelser til grønlandsk

Af Robert Petersen

I dette bidrag omtales to af Inge Kleivans arbejder. Det ene er en artikel i tidsskriftet *Grønland: H.C. Andersen og Grønland* (1975) og et paper i Fourth Nordic Scandinavian Conference of Linguistics: »*Lamb of God = Seal of God?*« Some semantic problems in translating the animal names of the New Testament into Greenlandic (Odense University Press, 1978).

Fælles for de to arbejder er gennemgang af oversættelsesarbejdet, og specielt behandling af begreber, der især dengang var fremmedelementer på grønlandsk.

H.C. Andersen og Grønland

Artiklen blev skrevet i anledning af 100 året for H.C.Andersens død, og behandler først, hvordan Grønland og Inuit indgik i nogle af H.C.Andersens eventyr. Inge Kleivan har iøvrigt flere gange holdt forelæsning over oversættelser af H.C. Andersen's eventyr til grønlandsk ved flere internationale konferencer om H.C. Andersen.

Der var i »Billedbog uden billeder« omtale af en *grønlandsk, dejlig sommernat*

i en dal med duftende blomster, mens nordlyset lyser over en trommedans, som H.C. Andersen havde hentet fra Graahs beretning fra Østgrønland. Han kendte iøvrigt selv Graah. Grønland omtales også i andre eventyr, fx. i »Historien om en Moder«. I »Holger Danske« omtales Hans Egede, og iøvrigt blev også inuit fra det nordlige Canada omtalt et par gange.

Den anden del behandler nogle oversættelser til grønlandsk af H.C. Andersen's eventyr. Den første var Knud Kjers oversættelse af »Det døende barn« allerede i 1829. Knud Kjer, der havde skrevet en meget stor del af salmer på grønlandsk, havde tydeligvis ønsket at indvie grønlænderne i en anden form for litteratur, og det er nok således hans samling af sange, *Ilerkorsutit* fra 1832 skal ses, men også han gendigtning af *Parnuuna* og *Orliina* i *Inngik* kan ses som et iøvrigt vellykket guldalderdrama på grønlandsk. Den kendes en del bedre end den oprindelige lokale historie. Dertil er hans digt »*Aavartut*«, 'Rensdyrjægerne' en omplantning af en sang fra Carl Maria von Webers »Jægerbruden«

til grønlandske forhold. Kjers oversættelse af »Det døende barn« blev iøvrigt trykt på grønlandsk i Københavnerposten i 1929.

50 år senere kom oversættelsen af »Store Claus og Lille Claus« i Atuagagdliutit i 1879. I 1904 udgav tidligere kolonibestyrer C. Brummerstedt 3 oversatte eventyr på grønlandsk. I 1909 udgav H. Ostermann og G. Olsen 12 eventyr på grønlandsk.

Frederik Nielsen var senere i gang med oversættelsen af H.C. Andersen. I 1950'erne udkom tre eventyr af H.C. Andersen, i 1960 9 eventyr, og i 1965 20.

Efter disse her udvalgte eksempler berøres nogle oversættelsesproblemer, for H.C. Andersen var sikkert ikke så nem at oversætte til grønlandsk, selv om grønlænderne allerede dengang havde fået kendskab til mange europæiske begreber. Med eksempler fra »Fyrtøjet« viser Inge Kleivan, at den første hund godt nok har øjne så store som tekopper, mens hund nr. 2 har »øjne så store som en fuldvoksen grønlandssæk«, og den tredje hund har øjne så store som en mindre ø, en teltring eller en stor hval, i tre forskellige oversættelser.

I oversættelsen af »Ole Lukøje« er en tilpasning til de grønlandske forhold fra dengang tydelig. Mens blomsterne i urtepotterne »bliver til store træer, så hele stuen så ud som det dejligste lysthus«, bliver det i oversættelsen til: var der aviser på væggene med billeder af træer, der bliver til rigtige træer, og stuen bliver som en meget frodig slette. »Hver blomst bliver smukkere end en Rose« bliver til, at blomsterne bliver smukkere

end *mælkebøtter*, og frugter, der glinser som guld bliver til: blomsterne glinser som *sne*.

De forskellige tidlige oversættere må have haft blik for, at H.C. Andersens egne billeder måtte ændres for at kunne danne tilnærmede associationer for den grønlandske læserskare.

»Lamb of God = Seal of God«?

Denne særdeles interessante artikel er muligvis især kendt inden for en ret snæver kreds. Udgangspunktet for dette arbejde en ret levedygtig påstand om, at »Guds lam« i de tidlige bibeloversættelser til grønlandsk skulle være oversat som »Guds sæk«. Det er nok en erkendelse af, at der kan opstå problemer ved oversættelser, hvor visse fremmede begreber kunne skabe ukontrallable associationer. Det skal allerede her røbes, at der ikke blev fundet belæg for en sådan opfattelse. Ordet *sava* blev brugt allerede i de første oversættelser af evangelierne. Den kendte norske lingvist Knut Bergsland bemærkede også under en samtale, at det grønlandske ord for får, *sava*, ikke som i almindelig opfattelse kunne stamme fra nordboerne, for i nordbotiden brugte man ikke det nuværende norske ord *sau* for får, man brugte i Egedernes tid. Med andre ord må grønlænderne – i hvert fald dem omkring Nuuk – i begyndelsen af kolonisationen have kendt både dyret og dets norske betegnelse på det tidspunkt, som Inge Kleivan også har gjort opmærksom på. Det afvises, at det kunne være af norrøn oprindelse, og det afvises, at det kunne være en gammel inuitbetegnelse, idet kendskabet til det

samme ord i det nordlige Ungava (idag kendt som Northern Québec/Nunavik) kunne forklares som påvirkning fra de brødremissionærer, der kom fra Grønland til Labrador.

I det følgende tages bibelreferencer på dansk fra den danske bibel fra 1993. Men de andre citater stammer fra Inge Kleivans arbejde, når ikke andet er nævnt. Det skal desuden bemærkes, at de danske oversættelser af de grønlandske bemærkninger er mine. Jeg fandt det enklere end at »tilbageoversætte« Inge Kleivans oversættelser til engelsk.

Der berøres problemer med at oversætte bibelens dyr, især husdyr, med vildtlevende dyr, da det ville gøre et begreb som »hyrde« meningsløs. Specielt ville en »sælhyrde« skabe problemer, da det af grønlænderne nemt kunne associere den med »Havets Moder«. Det er utænkeligt, at Egederne på den måde ville gå med til at guddommeliggøre »Fandens Oldermor«. På samme måde ville en påstand om, at oversættelse af en *due* som *sælunge* gøre det umuligt at beskrive *Guds ånd* der daler ned fra himlen (Matth. 3, 16). Sådanne ord blev brugt i oversættelsen som låneord, forsynet med fodnoter, og disse fodnoter er nok så interessante.

I Matthæus 7,15 oversættes i »Tag jer i agt for falske profeter, der kommer til jer i *fåreklæder*, men indeni er glubske som ulve« i *De fire evangelier* fra 1744 som »*Sauenik annoraglit*« iøvrigt uden videre forklaring, men i bibeludgaven fra 1766 forklares udtrykket »sauenik« ved en fodnote: »*Nersutit pioangitsut ameeet atorlugit profetit opernartut arsiginiartlugit*«, 'idet de ved at klæde sig i skind af milde/yd-

myge dyr prøver at ligne de sandfærdige profeter'. Noget kunne tyde på, at sådanne dyrenavne i 1744-udgaven viste sig at trænge til en nærmere forklaring.

I Matth. 9,36 ynkes Jesus over folk, der går omkring som får uden hyrde. I 1744-udgaven bruges der fodnote: *nersutingvoit tuktutun engajaktun*, 'små (firbenede) dyr, der kan minde om rensdyr' Det går ud på det sammenlignelige udseende – eller var det smagen? – blandt de vildtlevende grønlandske dyr; men det gør forestillingen om en »hyrde« ret uholdbar.

I Matth. 10,16, omtales flere ukendte dyr: *Se, jeg sender jer ud som får blandt ulve. Vær derfor snilde som slanger og enfoldige som duer*. Lignende ord er forklaret ved fodnoter, fx Matth. 15,24: er fårene *opertut*: 'troende'; men i Matth. 18,12 står der bare: *Om små dyr*.

I dommedagsprædikenen er hyrdens adskillelse af får og bukke også lidt svær at hamle op med, fordi også her skal både de kulturspecifikke betegnelser for dyrearten og dens symbolske brug søges forklaret. I 1744 oversættelsen står der. »*Sorlo Parsirsub Saunne auiksarei Bukkenik*«. I fodnoten er fårene forklaret som »*nersutit pinangitsut*«, 'milde dyr', mens *Bukkenik* bare er forklaret ved *nersutit pillugit*, 'om dyr'. Først i oversættelsen af Ny Testamente fra 1936 er dyrene blevet til 'hunfår' og 'hanfår'.

I 1766 udgaven kommer fodnoten først i det følgende vers, hvor fårene kommer på højre side, og bukkene mod venstre. Her er fårene forklaret som »*Opertut*«, 'de troende' og bukkene som »*opingitsut*«, 'de ikke troende'. Hvis ordene *sava* og *bukkei* ikke var godt indarbejdet i

grønlandsk kirkesprog på det tidspunkt – og store dele af Vestgrønland var ikke engang blevet missionsmark på det tidspunkt, – måtte det være meget vanskeligt at opfatte dem som firbenede dyr.

Ordet *lam*, der forekommer på Matth. 26,17 oversat som *saniarangvoak*, 'et lille får', 'en fåreunge'.

Af andre fremmede dyrenavne behandles også *due*, *Due/tui*, som i 1744-udgaven er forklaret som *små milde fugle*, men i 1766-udgaven *små fugle, der minder om ryster*. I Herrnhuternes bibel fra 1822 omtales Guds ånd der kommer ned som »*tingmiatun, Taubesun*« 'som en fugl, som en Taube', med et tysk låneord. Den samme dobbelthed finder man også i omtalen af torne, der på dansk først benævnes *Tørnit* og i den herrnhutiske bibel *Dornit*.

Men man kan se, at bibelens dyrearter på et tidspunkt ikke var så fremmede længere for grønlænderne omkring kolonierne, oksen er blevet til *ussik*, og svin er blevet til *puuluki*, fra norsk *purka*, men i de tidligste bibeloversættelser er *mine okser og fedekalve* (Matth. 22,4) blevet til *omimmaatikka*, 'mine moskusokser', noget, der viser at dyrets navn var husket, selv om moskusoksen ikke levede i Vestgrønland.

De konstruerede, beskrivende grønlandske betegnelser for en kamel og et

æsel ('den puklede' og 'langøre'), antyder, at de første missionærer må have benyttet sig af billedbibelen, mens slangen *pulateriaarsuk* må have fået sit navn ved sammenligning med en regnorm og sommerfuglelarve.

Spurvene bl.a. fra bjergprædikenen er ikke så mærkeligt blevet til *qupaloraarsuit*, 'snespurve'. Men i omtalen af profeten Jonas, som jo kom i bugen på havdyret (Matth. 12,40) kom begrebet »hvalfisk« ind. I 1766-udgaven er der kommet en nærmest zoologisk bemærkning i fodnoten: »*Arberonginersok. Ekallurksonersok. Illeit Arbertut aktigekengata*«. Det er vel ikke nogen hval. Det var nok en haj, idet nogle er på størrelse med en hval.

Med den nye bibeloversættelse in mente, viser Inge Kleivans studier, at det ikke var så ligetil som pioner at oversætte et værk, som rummer fremmede artsnavne. Disse dyr var tilmed husdyr med hyrder, og de brugtes gennemgående i en symbolsk betydning. Det er måske på grund af sådanne tanker, en påstand om »Guds sæl« er opstået; men i denne grundige artikel kunne den ikke bekræftes, og i virkeligheden afkræftes. Men det skal man nok ikke være ked af, idet artiklen i sig selv er særdeles interessant.